

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΩ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

ΖΩΣΑ ΜΟΥΜΙΑ ΕΞΗΓΟΥΣΑ ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΥΡΑΜΙΔΟΣ

ΥΠΟ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ

Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ συνταξιδεύω ἐντὸς τοῦ ἰδίου σιδηροδ. ὁχήματος μὲ διαφόρους ξένους εὐπα-
τρίδας μεταβαίνοντας νὰ ἴδωμεν τὰ θαυμάσια ἀρ-
χαιολογικὰ μνημεῖα καὶ τοὺς βασιλικοὺς τάφους
τῶν περιφώνων Θηβῶν (Λούξορ) ἢ νὰ περάσωμεν
τὸν χειμῶνα τῶν εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ ξενοδογεῖα
τοῦ Ἀσσουάν καὶ τῆς Ἐλεφαντίνης Νήσου. Με-
ταξὺ τῶν συνταξιδιωτῶν εἶνε καὶ μία ἀντιπρόσω-
πος τοῦ ὡραίου φύλου—Ἀμερικανὶς διοπτροφόρος
πελιδνὴ καὶ ἀδύνατη ὡς στέκα μυτιλάρδου, ἀπροσ-
διορίστου ἡλικίας καὶ ἀνυποφόρου ἀσχημίας γε-
ροντοκὸρη καθὼς καὶ εἰς διαβολάνθρωπος Ἀγγλος.
Ὁ τελευταῖος μεταβαίνει εἰς Σουδάν, ὅπου ὑπηρετεῖ
ὡς δημόσιος υπάλληλος καὶ—παρὰ τὴν προέλευσίν
του, ἀπὸ χώραν ψυχρὰν—ἀποτελεῖ τὸν ζωηρόν
καὶ εὐθυμὸν τύπον τῆς σιωνιτικῆς καὶ ἀπελπιστι-
κῆς σοβαρᾶς συντροφίᾳς μας. Ὅλοι ἔχουν προμη-
θευτὴ διάφορα βιβλία καὶ βυθίζονται εἰς τὴν
μελέτην πρὶν ἀκόμη ἐκκινήσῃ ἡ ἀμαξοστοιχία.
Ὅταν ὅμως διηρχόμεθα πλησίον τῆς γραφικῆς
Γκίζας τοῦ περιπάτου τῆς Καίρινης ἀριστοκρα-
τίας μὲ τὰς ὥραιάς της ἐπαύλεις καὶ τὰ παλαιὰ
ἀνάκτορά της, εἰς ἐν τῶν ὁποίων διέμεινε ὁ Μέ-
γας Ναπολεὼν κατὰ τὴν ἐντεῦθεν διάβασίν του
τῇ 1798, ὅλοι ἐπρόβαλαν εἰς τὰ παράθυρα διὰ νὰ
ἀπολαύσωμεν τὸ ἀφθαστον εἰς ὥραιότητά καὶ γοη-
τεῖαν καὶ ποιήσιν θέαμα, πού παρουσίαζεν ἡ γύρω
φύσις, μὲ τὸν ἀφρικανικὸν ἥλιον περιβεβλημένον
τὴν καλλιτέραν τοῦ πορ-
φύρου καὶ κλίνοντα ἐν
μέσῳ ἐξωτικῶν φλογῶν
πρὸς τὴν δύσιν του εἰς
τὰ βάθη τῆς Λιβύης.

Ἀριστερὰ ἡμῶν προ-
βάλλει ἡ νησίς τῆς Γκι-
ζέρας μὲ τὴν παραδεισίαν
βλάστησίν της καὶ τὰ μέ-
γαρά της, τὴν ὁποίαν ἐ-
ναγκαλίζονται τὰ θοὰ νε-
ρὰ τοῦ αἰωνίου ποταμοῦ,
θωπεύοντάς τὴν ὥραν ἐ-
κείνην ἀπὸ τὰς ἐσπερινὰς
μακροσύρους σκιάς τῶν
παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ἀκα-
κιῶν, τῶν ὀμβρελλοειδῶν
φοινίκων καὶ τῶν εὐστα-
λῶν καλαμώνων, μεταξὺ
τῶν ὁποίων νομίζει τις
ὅτι θὰ ἴδῃ τὸν Μωϋσῆ
βρέφος κλαυθμυρίζον. Ἀ-
ναριθμητοὶ λέμβοι καὶ
ιστιοφόρα ἀκάτια καὶ νει-
λόπλοια κινεῖται πρὸς
ὅλας τὰς διευθύνσεις. ἐνῷ
εἰς τὰς χαμηλὰς ὄχθας
ἰθαγενεῖς γυναῖκες ὕδρευ-
ονται ἢ πλύνουν χαρού-
μεναι τὰ ρούχα τῶν ἢ τὰ
πόδια τῶν καὶ πρὸς στιγ-
μὴν διακόπτουν τὴν ἐργα-
σίαν τῶν διὰ νὰ μᾶς χαι-
ρετίσουν μὲ ἀκαταλήπτους κραυγὰς. Δεξιὰ ἐκτεί-
νεται ἡ ὡραία λεωφόρος πού φέρει πρὸς τὸ ξε-
νοδογεῖον τῶν περιηγητῶν Μένα-Χάουζ καὶ εἰς
τὸ βάθος παρουσιάζεται τὸ ἐπιβλητικὸν πανόραμα
τῆς τεραστίας Σφιγγῆς (τὸ μῆκος της εἶνε 57
μέτρων, μόνον δὲ τὸ πρὸσωπόν της εἶνε 5 μέτρα)
καὶ τῶν ὑπερφηγίων Πυραμίδων τῶν δαμαστρινῶν
τοῦ χρόνου, εἰς τὴν θέαν τῶν ὁποίων ὁ Μέγας Να-
πολεὼν ἐφάναξε εἰς τὸν στρατὸν τοῦ ἐτοιμαζόμε-
νου ἐδῶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Μαιμελούκων «σκε-
φθῆτε, οὐκ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν Πυραμίδων 40
αἰῶνες θὰ σὰς βλέπουν νὰ μάχεσθε». Ἡ δεξιόθεν
ἡμῶν ἀμώδης πεδιάς τῶν Πυραμίδων παρουσιάζ-
ει κτηνητὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατὰφυτον καὶ
περιόρυστον ἀριστέριόν μας, διότι αὕτη ὡς συνέχεια
τῆς λιβυκῆς ἐρήμου εἶνε ἀδενδρὸς καὶ μελαγχό-
λική. Τὴν μονοτονίαν της ποικίλλουν αἱ μακρόθεν
διακρινόμεναι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ χαριτωμέναι σιλουέτται
βραδυποροῦσων καμήλων καὶ σποραδικῶν βε-
δουίνων.

Ὁ Ἀγγλος συνταξιδιωτὴς μας οἰστρηλατεῖται
μὲ τὸ μεγαλειώδες θέαμα τῶν χειροποιήτων 3
βουνῶν τῆς Γκίζας καὶ ἐπιχειρεῖ ν' ἀπαγγεῖλῃ τὴν
φράσιν τοῦ Βοναπάρτου γαλλιστί, ἀλλὰ δὲν τὰ
καταφέρνει καὶ ἀντὶ «40 αἰῶνες» λέγει ἐπίτηδες
ἢ κατὰ λάθος 50! Κάποιος τὸν διορθώνει μὲ ἑνα

κακόηχον «παρνόν» καὶ ἔτσι ἀνοίγει μία μακρὰ
καὶ ἐνδιαφέρουσα συζήτησις περὶ πυραμίδων, ἡ
ὁποία μεταβάλλει τὴν σιωνιτικὴν καὶ πληκτικὴν
συντροφίαν ἀγνώστων μεταξύ μας ἀνθρώπων εἰς
φιλικὴν καὶ ὁμηλικτικὴν, φαιδρυνομένην ἀπὸ τὰ
νόστιμα ἀστεία καὶ τὰς χαριτολογίας τοῦ Ἀγγλου.

Τὸ ζήτημα τῆς ἡλικίας τῶν Πυραμίδων δὲν
ἐληξεν, εἰ μὴ ὅταν, ὁ μὴ παραδεχόμενος τὸ λάθος
τοῦ Ἀγγλου, ἠπειλήθη νὰ παραπεμφθῇ εἰς τὴν
διοπτροφόρον γεροντοκὸρην, Ἀμερικανίδα, τὴν
σιωνιτικὴν ὡς Σφίγγα, τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὸ θηλυ-
κὸν γένος τῶν Πυραμίδων καὶ δυναμένην νὰ γνω-
ρίζῃ περισσότερα πρᾶγματα περὶ γήρατος...

Ἡ συνομιλία ἐστράφη κατόπιν γύρω ἀπὸ τὴν
ὕψηλότεραν Πυραμίδα τοῦ Χέοπος, ὕψους 138
μέτρων, τῆς ὁποίας τὴν κορυφὴν ἀνάβασιν
μόνος ἐγὼ ἀπὸ ὅλην τὴν συντροφίαν ἠτύχησα
νὰ κάμω τῇ 1905 τῇ βοηθείᾳ δύο ρωμαλέων βε-
δουίνων. Διηγῆθην λοιπὸν καὶ ἐγὼ τὰς ἐντυπώ-
σεις μου καὶ περιέγραψα τὸ μοναδικὸν θέαμα,
πού παρουσιάζει εἰς τὰ ὄμματα τοῦ θεατοῦ ἀπὸ
τὴν πέτρινην ἐκείνην ταράτσαν ἡ ἀπέραντος πό-
λις τοῦ Καΐρου καὶ οἱ καταπράσινοι καὶ φαιδροὶ
κάμποι τοῦ Δέλτα μὲ τὸν Νεῖλον ἐλισσόμενον ὡς
τεράστιον μυθολογικὸν ὄφιν καὶ ἡ λιβυκὴ ἐρη-
μος μὲ τὴν ἀτελείωτην ἄμμον της καὶ τὸ μυστή-
ριόν της, πού κάμνουν τὸν ἄνθρωπον νὰ φαντά-
ζεται, ὅτι περιεργάζεται καλλιτεχνικοὺς πίνακας

ἀπάνθρωπον Φαραὼ ἔπρεπε νὰ τὸν τραβήξουν
οἱ σκύλλοι, λέγει κάποιος μὲ ὀργήν. Τὸν διακό-
πτει ὁ Ἀγγλος, ὅστις ἐφαίνετο νὰ εἶχε μελετήσει
καλὰ τὸν Μπέντακρ καὶ τοῦ λέγει: «Αὐτὸν τὸν
κίνδυνον τὸν ἐπρόλαβε ὁ πονηρὸς Χέοψ, διότι
ἐμερίμνησεν ἐκ τῶν προτέρων νὰ κρυβῇ ἡ μού-
μα του εἰς τὸ κέντρον τῆς Πυραμίδος καὶ διὰ νὰ
τὸν τραβήξουν ἔπρεπε νὰ τραβήξουν ὁλόκληρον
τὴν Πυραμίδα του, ἡ ὁποία πάλιν μόνον διὰ νὰ
κινήθῃ ἀπαιτεῖ 6 χιλιάδας ἀτμαμάξας, ἀφοῦ τὸ
βάρος της ὑπολογίζεται εἰς... 6 ἑκατομμύρια
τόνους καὶ ὁ ὄγκος της δύομιση ἑκατομμύρια
κυβικά μέτρα!».

—Τὸ βέβαιον εἶνε, ἐξηκολούθησε ὁ εὐγενικὸς
κύριος, ὅτι, ἂν ἔξῃ εἰς τὰς ἡμέρας μας ὁ Χέοψ
θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ καταταρνανήσῃ τὴν τῶς χιλιά-
δας ἀνθρώπων μὲ τὸν ἴδιον τρόπον».

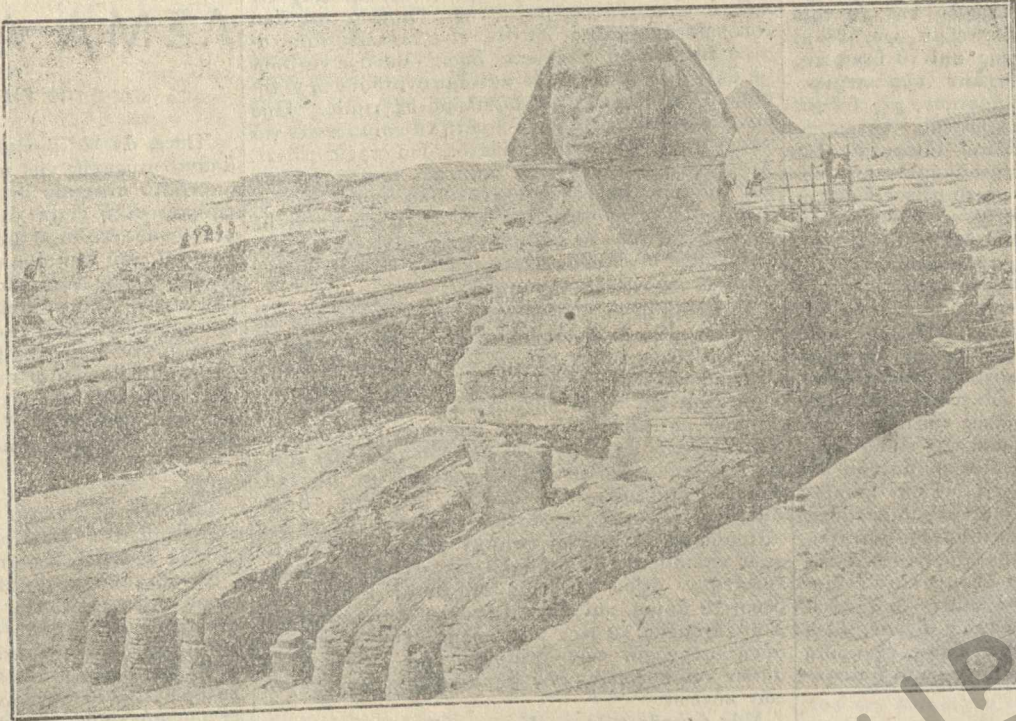
Καὶ ὅμως ὀλίγον ἀργότερον τῆς συζητήσεως
ἐκείνης, κατὰ τὴν κήρυξιν δηλαδὴ τοῦ μεγάλου
πολέμου, ἡ Τουρκία τοῦ Ἐμβέρ καὶ Τασαλά
ἐπέπρωτο νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὴν μέθοδον
τοῦ Αἰγυπτίου Φαραὼ καὶ νὰ τὸν ὑπερβῇ χωρὶς
νὰ προκαλέσῃ τὴν ὀργὴν τῶν Εὐρωπαίων φιλαν-
θρωπῶν. Διότι αὕτη κινουμένη, ὅχι ἀπὸ θρησκευ-
τικὰς δοξασίας, ὅπως ὁ Χέοψ καὶ οἱ ἄλλοι ἰδρυ-
ταὶ Πυραμίδων, ἀλλ' ἀπὸ τὴν θηριώδη μανίαν
της νὰ ἐξοντώσῃ ἀθῶας ἀνθρώπους ὑπάρχεις,
ὑπεχρέωσε μυριάδας χριστιανῶν νομοταγῶν ὑπη-
κόων της—οἱ Αἰγύπτιοι
Φαραὼ ἀπασχόλουν ὡς ἐπὶ
τὸ πλεῖστον αἰχμαλώτους
τῶν—καὶ ὅχι ἐκ περιτρο-
πῆς, ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν
διάρκειαν τοῦ πολέμου συ-
νεχῶς, διὰ νὰ σπάζουν πέ-
τρες εἰς τὰ ἀφιλόξενα
βάθη τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ
τὰ μαστίγια ἀπάνθρωπων
τσαούσηδων ἀφίνουσα μὲ
ἀπίστευτον ἀναληγισμὸν νὰ
ἀποθνήσκουν ἐκ πείνης
ἐκεῖνοι πού δὲν εἶχον ν'
ἀγοράσωμεν ἐξ ἰδίων τῶν
οὔτε τὰ κρομμύδια καὶ
σκόρδα, πού ἐδίδοντο δω-
ρεὰν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους
λιθοτόμους.

Ἡ ἀγανάκτησις τῆς
συντροφίᾳς ἐναντίον τῆς
Πυραμίδος τοῦ Χέοπος
καὶ τοῦ ἰδρυτοῦ της ἐκο-
ρυφώθη, ὅταν προσετέθη
ἡ πληροφορία, πού μᾶς
δίδει πάλιν ὁ Ἡρόδοτος,
ὅτι ὁ εἰρημένος Φαραὼ,
ἐξοδύσας καὶ τὴν τελευ-
ταίαν τοῦ πεντάρα ἐξη-
νάγκασεν ὁ ἀλιτῆριος τὴν
θυγατέρα του νὰ εἰσελθῇ
εἰς... δυσάγνητον οἶκον καὶ
πορνευομένην νὰ τοῦ προ-
μνηστεύσῃ. Καὶ ὁ μνημονεύων τὴν ἐξο-
φρενικὴν αὐτὴν προῆν ἐξέφραξε τὴν γάμψην, ὅτι
μὲ τὸ συναχθὲν ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ ποσὸν ὁ Φαραὼ
ἀπεπεράτωσε τὸ ἡμιτέλες ἔργον. Ὁ αἰσχυρὸς ὅμως
αὐτὸς πατέρας ἔλαβε τὴν τιμωρίαν του, ἐπρόβλεψε
μὲ χαίρεκαίαν ὁ ὁμηλῆς, διότι δέκα μέτρα
τῆς ἀγαπημένης πυραμίδος του—ἴσως τὰ κτισθέντα
μὲ τὰ ἀμαρτωλά χεῖματα—καθὼς καὶ τὸ ἐπί-
στωμα ὅλης τῆς ἐπιφανείας της, πού ἀποτελεῖτο
ἀπὸ γρανιτῶδεις πλάκας συγκολλημένας, ἔχουν
κρημνισθῇ.

«Φαντάζομαι παρητήρησε τότε ὁ ἐτοιμολόγος
Ἀγγλος, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀειμνήστου Χέοπος θὰ
εἶνε μάλλον εὐχραιστημένη, διότι ἔλαβε τὸ βί-
ος της... ἀμαρτίας του καὶ ἔτσι θὰ ἔξῃ γαίαν
μᾶλλον ἑλαφρὰν».

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠκούσθη ἀπὸ τὴν πέραν,
γωνίαν τοῦ βαγονίου μία παράδοξος φωνὴ ὁμοιά-
ζουσα μὲ νιαούρισμα γάτας...

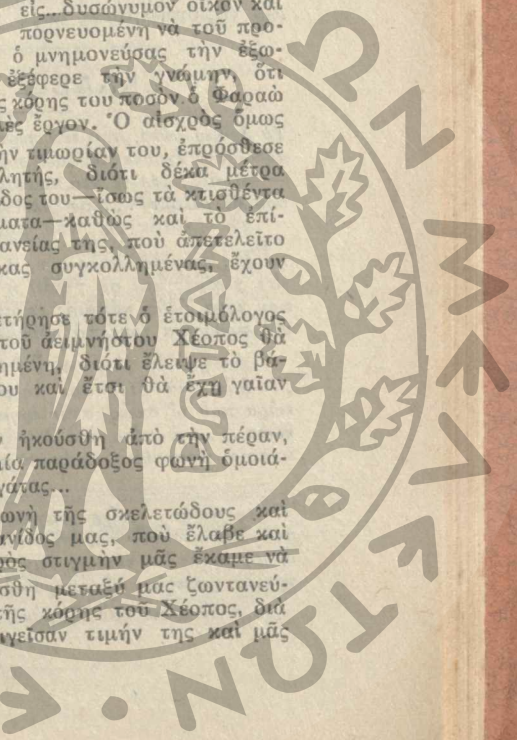
Ἦτο ἡ ἀσπαστὴ φωνὴ τῆς σκελετωδούς καὶ
ὕπερασχίμου Ἀμερικανίδος μας, πού ἔλαβε καὶ
αὕτη τὸν λόγον καὶ πρὸς στιγμὴν μᾶς ἔκαμε νὰ
νομίσωμεν ὅτι ἐνεφανίσθη μετὰ μᾶς ζωντανεύ-
σασα αὕτη ἡ μούμα τῆς χάριτος τοῦ Χέοπος, διὰ
νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν θιγείσαν τιμὴν της καὶ μᾶς

ὑπερόχον ζωγράφου, γνωρίζοντος νὰ συναρπάξῃ
καὶ γοητεύῃ τὴν ψυχὴν μὲ τὸν χρωστικόν του.

Τὴν ψυχικὴν ἀπόλαυσιν ὅμως πού δοκιμάζει
ὁ ἀναβαίνων τὴν Πυραμίδα τοῦ Χέοπος—παρε-
τήρησε κάποιος—ἐπλήρωσαν μὲ τὸν ἰδρωτὰ τῶν
καὶ μὲ τοὺς ἀπεριγράπτους κόπους καὶ μόχθους
τῶν ἑκατοντάδες χιλιάδων δυστυχῶν ἀνθρώπων,
πού εἰργάζοντο, ὅπως μᾶς ἐξιστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος,
ἀγγαρεῖαν ἐπὶ τριακονταετίαν ὁλόκληρον—100
χιλιάδες κατὰ τριμηνίαν ἐκ περιτροπῆς—τρεφόμε-
νοι μὲ σκόρδα, ραπάνια καὶ κρομμύδια, διὰ
νὰ κόψουν τοὺς ὀγκολίθους—τινὲς τῶν ὁποίων
εἶνε περίπου 10 μέτρων μήκους—διὰ νὰ τοὺς μεταφέρουν
ἐδῶ, νὰ τοὺς τοποθετήσουν τὸν ἑνα ἐπὶ τοῦ ἄλλου
μὲ ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς ὑψωτικὰς μηχανὰς καὶ
τέλος διὰ νὰ δρῶσιν τοὺς λαβυρινθώδεις διαδρό-
μους, τὰς ὑπογείους στοὰς καὶ τὰς μυστηριώδεις
αἰθούσας τῶν.

Τὰ σκληρὰ δεινοπαθήματα τῶν Αἰγυπτίων ἐρ-
γατῶν ἐξήγγειραν τὴν βαθεῖαν ἀγανάκτησιν καὶ
ἐπροκάλεσαν τὰς ἀρὰς τῶν ἐπὶ ἀναπτυκτικῶν φω-
τίῳ καθημένων ἀρροσῶν, κατὰ τοῦ ἀπαισίας
μνήμης ματαιοδόξου δεσπότη Χέοπος, ὅστις χά-
ριν τῆς μούμας του ἠγγάρευσε τὸν κόσμον νὰ
τοῦ κτίσῃ ἑνα βουνὸ ἀπὸ πέτρες. «Ἐνα τοιοῦτον

Κ. ΦΑΛΑΤΙΣ

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟΝ ΟΛΥΜΠΟ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Πριν από την Έλασσωνα όμως έπρεπε να επισκεφθώ τον Τύρναβο. Από εκεί μπορεί να επιβιβαστεί ο Καρατζόβλι την πατρίδα του Μπαμπάνη. Έτσι έπερασα και πάλι τη γέφυρα του Πηνειού, και ο άερας με δούσε και με χτυπούσε ευχάριστα στο πρόσωπο. Ο Τύρναβος εινε στα παλιά σύνορα του 1912. Τα φυλάκια έφαιναντο ακόμη πάνω από την πόλι στο βουνό. Μά τα φυλάκια αυτά τώρα ήσαν χαλασμένα. Δεν έμειναν ούτε ένα κεραμίδι. Μόνον οι Τοίχοι έστεκόνοτο. Άκολοιούσαν και αυτοί μια παράδοσι και μιάν ιστορία.

Μέσα στον Τύρναβο άνεπνευσα πιο άνετα τον αέρα του Όλμυπου. Ο Τύρναβος βγάει κουκούλια, το περίφημο ούζο του, και σταματωμένα ροιχα, τα Τυρναβίτικα. Έχει και μια πλατεία μικρή με περιποιημένη και ένα περίπτερο. Και από ληστονικές ιστορίες δως ήθελα και εδω, γιατί και ο Τύρναβος δεν καθυστερούσε στην παραγωγή των ληστών. Ο Μπλαντένης, ο Δελγιάννης, ο Χασιώτης, ο Ατακάς, Τυρναβίται λησταί. Μου έδειξαν τον Χασιώτη στην πλατεία. 'Ητο ένας μεσόκοπος άνδρας. Είχεν άμνηστική και έκανε τώρα τον άγορόφλακα.

— 'Αν θέλετε να πάρετε και το Γκούντα για Τυρναβίτη με τα τρία του παιδιά ο άρτιμος γίνεται πιο μεγάλος, μου ειπε κάποιος. Ο Γκούντας όμως έζησε στον Τύρναβο μιά δεν ήτο Τυρναβίτης και η δουλειά του ήτο περισσότερη να χτυπά τους Τοίχους παρά να κάνει το ληστή. Τριάντα χρόνια στο κλαρί ο γέρο Γκούντας και μνήτη χροστιανιά δε μάτωσε. Αυτός ήτο μάλλον ένας άρματωλός.

— Βλέπετε πως δεν βγάζουν μόνο τα χωριά ληστές, ειπεν άλλος από την παρέα που κι' εγώ ειχε σχηματισθή τριγύρω μου.

— Γιατί να μη βγάλει κι' ο Τύρναβος τους δικούς του; Έκανε ένας νέος δικηγόρος. Από πάνω από τα μάτια μας εινε τα παλιά σύνορα του 1912 του Λουσαράκι, ο Μενεζές, ο Προφήτης 'Ηλίας. Τον είχαν πέρασμα τον Τύρναβο οι λησταί. Από το Τούρκο στο Έλληνικό κι' από το Έλληνικό στο Τούρκο. Κι' ο Όλυμπος κι' αυτός πάνω από το κεφάλι μας.

Από τον Τύρναβο το αυτοκίνητο δεν έκανε ούτε μιάν ώρα να με φέρη στο Καρατζόβλι. Ο Όλυμπος με τις χιονισμένες κορυφές του έμοιαζε με δαντέλλα. Άκριβώς με δαντέλλα. Στις χαμηλότερες κορυφές, σε άλλες λοφοσειρές τα παλιά πάλι σύνορα. Κι' εδω τα χαλασμένα φυλάκια εδιηγούντο ένα κομμάτι από την Έλληνική Ιστορία. Ξαφνικά ο σωφέρ έσταμάτησε.

— Εδω εσκότασαν το Λιόλιο, ειπε.
— Ποιός εινε αυτός ο Λιόλιος;
— Ο περιφημος άρχιληστής του Όλμυπου, που ήχηματώσε το 1911 τον Ρίχτερ το Γερμανό περιηγητή. Πως δεν τα ξερετε οεις αυτά;

Κάτι τώρα μου ήρχετο στο νοή, θυμήθηκα πως έξε αιτίας αυτής της αλχημασίας έκινδύνευαν να διακοπούν οι σχέσεις της Γερμανίας με την Τουρκία.

Τον Λιόλιο λοιπόν συνέχισεν ο σωφέρ, τον εσκότασαν ο Καντάρας υπό μέρος αυτό γιατί ειχεν άμνηστική και συνεργάζετο με τα άποσπάσματα. Ξερίζωσε την καρδιά του και έφαγεν όμω ένα κομμάτι της.

Ένοιασα κρύο στη ράχη μου. Ο σωφέρ όμως με την πιο μεγάλη άπλότητα συνέχισε:

— Εινε κι' ο Μπάλιος από τη Βελανιδιά που ο Καντάρας τούσιος και δάγκασε την καρδιά του.

Είπα στο σωφέρ να βάλει εμπρός. Δεν ήτο και φρόνιμο να σταδούμε πιο πολύ.

Ήτο ένα ερημικό μέρος και ούτε άνθρωποι ούτε ζώα έφαινοντο ολόγυρα...

Το Καρατζόβλι ήτο γεμάτο από λεβάντες. Είχε βγάλει καμιά δεκαριά ληστές το τελευταία χρόνια. Τους Σκουμπραίους, το Λιόλιο, τους Μπαμπάνηδες, τον Τζαμίτα, μιά πιάς λίγο πιάς πολύ οι Καρατζόβλιτες μεταξύ Κράτους και ληστών έπρωτιούσαν τον ληστή. Τι άλλο να βγούν όσοι κάθονται κάτω από τον Όλυμπο που οι κορυφές του τους φρονάζουν! 'Αν ήσο εδω τώρα Τζούλια κάποιος θα σε άρπαζε στα σίγουρα. Αυτοί οι άνθρωποι εινε δυνατότητες. Γιατί να μη σε άρπάξη κανείς και να γίνη ληστής; Όλοι εδω έχουν αλχηματική αντίληψη για την κοινωνία, και για την πολιτική. Τα θεωρούν και τα δύο εχθρικά. Δεν υποτάσσονται παρά μόνο στο θάνατο και στην άγνη! Και σπάζουν κόκκαλα όταν άγκαλιάζουν μου φαίνεται.

Με πούν να μιλούσα όμως στο Καρατζόβλι; Στην πλατεία του χωριού οι άνδρες δεν έβγαζαν τσιμουδιά και μόνο τα φύλλα του μεγάλου πλατάνου έθορυβούσαν πάνω από το κεφάλι μου. Είδα στην πόρτα του κεντρικού καφενείου του

χωριού την τρομερή προκήρυξι του Ύπουργού για τους Καρατζόβλιτες.

— 'Αν ως τις δέκα δεν έξοντώνοντο οι συμμορίες του Γιαγκούλια και του Μπαμπάνη, οι περισσότεροι Καρατζόβλιτες θα έφυλακίζοντο και θα έζετοπίζοντο. Αυτό έλεγεν η προκήρυξις και ο μήνας ειχε τώρα οκτώ. Και δεν μιλούσαν, δεν μιλούσαν οι λεβάντες αυτοί. 'Ηταν πιο πολύ έτοιμοι να άνεβούν στον Όλυμπο να αβήσουν τον άρτιμόν των ληστών, παρά να υποκύνουν στο Κράτος.

Και προτιμούσαν το κλαρί παρά τη φυλακή η την έξορτα.

— 'Αδικος πάει ο κόπος μας, μου ειπεν ο σωφέρ. Ούτε το όνομα του χωριού δεν θα μπορούσαμε να μάθουμε, αν δεν το ξεύραμε.

Κι' εγώ ήθελα τουλάχιστον να φωτογραφίσω τα στίτια των ληστών. Οι άνδρες όμως έμεναν άμυλτοι, κι' οι γυναίκες ειχαν βγή έξω στο δρόμο και εφώναζαν τα παιδιά.

— Μπορεί να βρισκονται και μέσα στο χωριό, ειπε πάλιν ο σωφέρ. 'Αν δεν έφοροσάτε κολλάρια και θα έμαθαινατε. Μά άποσπάματα και άνθρωπος με κολλάριο εινε για τον Καρατζόβλι ένα και το αυτό. Ποιός ξέρει για πούν κατάσκοπο του Κράτους που ήθελε για κακό θα σάς έπεράσαν.

Με κόπο πολύ κατάρθωσα να μάθω ένα από τα τρία τέσσαρα στίτια των ληστών. Μιά καλβούλια στην άκρη του χωριού, σ' ένα άνθηρισμα του Όλμυπου σχεδόν ψηλά ως το κεφάλι μου. Και δεν ειχεν έπιφάνεια ούτε δώδεκα τετραγωνικά μέτρα. Τι να έκαναν ο Πάντος ο Μπαμπάνης μέσα σε τέτοιον όρνιθώνα που τον έπνιγε; Προτίμησε να γίνη βασιλιάς κι' έχτισε πάνω στον Όλυμπο τα άπεραντα παλάτια του.

Το άεράκι που φυσούσε και έκανε τα παλάτια να τραγουδούν ήτο το μόνο που μου μίλησε σ' αυτό το χωριό. Το ίδιο άεράκι μου ειπε το κατευόδιο όταν άφισαμε το Καρατζόβλι. Και άρχισα πάλι να βλέπω το ένα και το άλλο μέρος. Άρχισα να βλέπω άλλα πράγματα καθώς το αυτοκίνητο τραβούσε για να βγί στο δρόμο το μεγάλο.

Μόνον η Τζούλια στην Άθήνα δεν έβλεπεν άλλα καινούργια πράγματα. Συλλογίζομουν πάλι την ώραν αυτή τα μάτια της, τα άγαπημένα καλά ματάκια. Ποτέ δεν ειχα άγαπήσει έτσι τα μάτια της. Ποτέ δεν τα ειχα ίδει τόσο καλά. Τα μάτια όμως αυτά εισαν πολύ μακριά και στη ψυχή μου εστάλαξε βαθειά η μελαγχολία μου το χωρισμό τον.

Μά ειχε γίνει κάτι τέτοιο μέσα μου κι' ολόγυρα. Μου έφαινετο πως έμεινεν ένα μυστήριο χυμένο στο μεγάλο μυστήριο του κόσμου. Και όλα τριγύρω μου ήσαν κομμάτια από το μεγάλο αυτό μυστήριο.

Και τα χρώματα στον Όλυμπον ένα σεντόνι που θα έτύλιγε την δική μου ζωή. Περάσαμε τα βουνά της Μελούνας. Περάσαμε από το παλιό τελωνείο και τους παλιούς σταθμούς και τα χαλασμένα από τον πόλεμο χωριά και μόνον τα όνόματά των άκουα από το σωφέρ. Όλα αυτά έβγαιναν σαν από όνειρο κακό. Όλα μου έδιναν

το αίσθημα του τέλους της ζωής. Γυναίκες, άνδρες, παιδιά, άλλοι δεμένοι με σιδερά η με σχοινιά κι' άλλοι λυτοί κατέβαιναν, όλο κατέβαιναν το σκονισμένο δρόμο ανάμεσα σε όπλιμένα άποσπάματα. 'Ητο σαν μιά άτέλειωτη νεκρωτική συναγωγή του εινε ισπανική! ο πάπος του, Δόν Λορέντσος Μαβίλης, ειχε κατεβί στην Κέρκυρα σαν πρόεδρος 'Ισπανός, και τόσο του άρεσε το νησί, που από τότες έγκατεστάθηκε κι' έπαντρέφτη! εκεί, παίγοντας γυναίκα Κερκυραία από την οικογένεια Πιέρη.

— Κι' άλλοι... Κι' άλλοι... Κι' άλλοι έλεγεν ο σωφέρ. Κανένας δεν θα μείνη στα χωριά. Όλο τον κόσμο θα τον κουβαλήση το Κράτος για να φανή πως κάτι κάνει με τους ληστές.

Μόνο στην Έλασσωνα έγλύτωσαν από τον έμφιλη. Βρέθηκα σ' ένα καφενείο που σχεδόν δεν θα έβλεπε το φως. Και εδω όμως η ίδια ιστορία με τους ληστές. Ο καφετζής ειχε δράσει στο Μακεδονικό άγώνα και ειχε όνομα. Μά πιο πολύ τον ήξεραν γιατί στο καφενείο του ειχε κολήσει φωτογραφίες καρποστάλ και κομμάτια έρημειδης με όλους τους όπλαρχηγούς του Μακεδονικού άγώνος και όλους σχεδόν τους ληστές. 'Ητο μιά μοναδική συλλογή. Έσκεπτόμουν πως έφραζέτο άσφαλώς για το έθνολογικό μουσείο. Θά έδωχε μιάν έποχή. 'Ησαν και τρεις τέσσαρες γυναίκες άντάρτσισες με φρουτανέλλα και όπλο. Μιά κόρη ποστάλ έφρασε κάτω από την εικόνα. 'Η Καπετάν Περιστέρα η Σαρακατσάνη. 'Ηρώς του Μακεδονικού άγώνος.

Τα μάτια μου ειχαν καρφωθή άπάνω της. Ο καφετζής που το ειδε έξεκόχλησε την καρποστάλ και μου την έδωσε. Θά έλυπατο μάλιστα πολύ αν δεν την έπερνα.

Μόνο μου ειπε με ύπερηφάνεια.

— Είχαμε πολέμησει μαζί με την Καπετάνισσα. 'Ητο και μιά φωτογραφία πιο χαρακτηριστική δυο φουσανελλοφόροι, ένας άνδρας και μιά γυναίκα άπλωμένοι ο ένας πάνω στον άλλο.

— Εινε η Γεωργίτσα η ληστρίνα με το σύντροφό της, ειπε πάλιν ο καφετζής. Τους ήσαν σκοτώμενους σε μιά θυμωιά, τους έφωτογράφησαν όπως τους ήσαν έτσι άγκαλιασμένους.

Κάτω από το καφενείο έτρεχεν ο Έλασσαίνικος ποταμός. Είχε λίγο νερό μιά μιά μεγάλη κοίτη γεμάτη άμμο. Και πάρα πέρα ένας κήπος παρατημένος. 'Η Τουρκία τον ειχεν έθνικό κήπο, τον έλεγε Μιλέ Μπαχσέ, τον έπεριποιείτο και στο κιγλίδωμά του έκρεμιούς τους ληστές η έξέθετε εις κοινήν θέα τα κεφάλια των. Δύο Τοίχοι άποσπασματάραχαι που έμειναν στην Έλασσωνα εις το 1912, ο Άλή τσους ό 'Αράτης και ο Καρμαν Τσαούς, ειχαν μόνον αυτοί έξοντάσει πάνω από εικοσι ληστές. Κατέβαν τα κομμάτια των η τα κεφάλια των από τον Όλυμπο κι' από τα χάνια και τα άπλωναν στα κάγκελα του κήπου.

Ύστερα από την έλθειση η Τουρκική Άστυνομία τα έθαπτε στο Έλληνικό νεκροταφείο η άφινε τους συγγενείς των ληστών να τα πάρουν να τα θάψουν στο χωριό των.

(Συνέχεια)

LANGRET: Ένα ελληνικό σκηνή

ΛΟΡΕΝΤΣΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑ

Ο Λορέντσος Μαβίλης, γιός του Παύλου Μαβίλη και της 'Ιωάννας Καποδίστριας Σούφη, έγεννήθηκε στις 6 του Σεπτεμβρίου του 1860 στο Θιάκι, όπου ο πατέρας του, επί άγγλικής Προστασίας, ειτανε πρόεδρος των εκεί δικαστηρίων. 'Η καταγωγή του εινε ισπανική! ο πάπος του, Δόν Λορέντσος Μαβίλης, ειχε κατεβί στην Κέρκυρα σαν πρόεδρος 'Ισπανός, και τόσο του άρεσε το νησί, που από τότες έγκατεστάθηκε κι' έπαντρέφτη! εκεί, παίγοντας γυναίκα Κερκυραία από την οικογένεια Πιέρη.

Τις πρώτες μαθητικές του σπουδές τις έκαμε στο ιδιωτικό εκπαιδευτήριο «Καποδίστριας» του Λαονίδα Βλάκου, όπου έλαβε καθηγητή στις ύστερες τάξεις και το σοφόν έλληνοεπί και ιστορικό 'Ιωάννη Ρωμανό. Αυτός τον έσώστης και τον έκαμε μέλος στην 'Αναγνωστική Έταιρία, όπου συγκεντρωνόταν η άνώτερη κοινωνική τάξη του τόπου, κι' εκεί προτυγονορίστηκε με τον 'Ιάκωβο Πολυλά, το μαθητή του Σολωμού, το θερμόν έθνικιστή κι' Έλληνολάτρη, τον άρχηγό του πολιτικού κόμματος «Ο Ρήγας» και σπουδαιότατο λόγω της έποχής του. Στή γνωριμία εκείνη που γρήγορα έγινε αδιάσπαστη φιλία μαθητική και δασκάλου. Ο Μαβίλης άρειλνει το θερμό πατριωτικό αίσθημα, την έλληνολατρεία, την άγάπη στην πατρίδα, στο δημοτικισμό και στην τελειότητα της τεχνικής μορφής, που ειν' ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της σολωμικής σχολής.

Ο Μαβίλης, αφού τελείωσε το Γυμνάσιο στην Κέρκυρα, έγράφηκε στη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου της Άθήνας, όμως εκεί δεν έμεινε παρά ένα χρόνο μονάχα, και το 1879 έπηγε στη Γερμανία, όπου έμεινε δεκατέσσερα ολόκληρα χρόνια, ζώντας τη γερμανική φοιτητική ζωή και γινόμενος μέλος σε διάφορα φοιτητικά σωματεία, των όποιων σκοπός ειταν η «μόρφωση ιαποκτικού χαρακτήρα με την πειθαρχία και τις σωματικές κακουχίες» όπως γράφει η κυρία Δενδρινού, πληροσηρήμένη κι' από τον ίδιο τον ποιητή κι' από το στενό φίλο του Κοστ. Θεοτόκη.

Στη Γερμανία ο Μαβίλης σπούδασε φιλολογία και κατόπι παρακολούθησε μαθήματα γλωσσολογίας και Σαρακωντικής φιλολογίας, και το 1890 έπηρε το διπλόμα της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Erlangen της Βαυαρίας.

Έπειτ' από λίγο διάστημα, έκατέβηκε στην Κέρκυρα, όπου έζησε σαν εισοδηματίας και δεν έδεχτηκε καμιά δημόσια θέσι, ίσως γιατί δεν ήθελε 'άπομακρινήθι από το άγαπημένο νησί, ειτε γιατί δεν ήθελε ν' αλλάξη ζωή κι' άρχες, όπως γράφει σε μιάν επιστολή του προς τον άδερφικό του φίλο τον Άντρέα Κεφαλληνό:

«...Τώρα που ειμαι, με το συμπάθειο, κι' εγώ Doctor, επιθυμώ να έχω άκόμη την άγάπη και την έκτιμησι των φίλων μου και δεν σκοπεύω να αλλάξω ούτε ζωή ούτε άρχας. Ό,τι θα κατορθώσω εινα να είμαι, με το κατορθώσω μένοντας, συνεπεί χωρίς να άπαρνηθώ ούτε μιά μόνη πράξι, ούτε μιά μόνη στιγμή της περασμένης μου ζωής».

Πεισιμistic την έποχήν εκείνη, μόνο στο τραγούδι και στην ομορφιά εύρισκε κάποιαν άνακούφισι.

HOGARTH: Μία σκηνή νεωτέρου γάμου

η άλλωώς δεν θα κατορθώσω τίποτε. Αιά τουτο θέλω να μείνω εις την άτμοσφαιράν την ήθική που άνάπνευσα ως τώρα...»—Μόναχο, 26 'Ιουνίου 1890.

Και πραγματικά έτσι έζησε κι' άπέθανε, συνεπείς προς τη ζωή και προς τις άρχες του.

Το 1897 έλαβε μέρος στον πόλεμο σαν άντάρας μαζί με διάφορους άλλους φίλους του κι' έπολέμησε στην Κρήτη και στην 'Ηπειρο, όπου κι' έπληρώθηκε σοβαρά στο δεξί του το χέρι.

Έπειτ' από τον άτυχον έκεινον πόλεμο, έζησε άγαπητός του μελέτες και με την ποίσει, ως πού η Έπανάστασι του Γουδι έφερε νέο πνεύμα στην πολιτική ζωή της χώρας και λίγο άργότερα άνακοτέθηκε στην πολιτική κι' έλέχτηκε βουλευτής στην 'Αναθεωρητική Βουλή σαν όπαδός και θαυμαστής του Έλευθερίου Βενιζέλου.

Ένα χρόνον άργότερα, με το έξοπασμα του Βαλκανικού πολέμου, ο Μαβίλης έτρεξε κι' έκατατάχτηκε στο Γερβαλδινό Σώμα α' λοχαγός, και μ' όλα τα περιηγατρία του χρόνια, έπέρασε με τα πόδια τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία και την 'Ηπειρο, κι' έζησας' έσω από τα Γιάννια. Έκει, σε μιάν άνωση μάχη, έπάνω στο Δρίσκο, όπου τα τουρκικά κανόνια έθερίζαν τους έουθροχίτονες γερβαλδηνούς, ο Μαβίλης, προχωρώντας άγέφυρα προς την κορυφή του βουνού, έπληρώθηκε στο πρόσωπο. Ύποχρεώθηκε ν' αφήσει τη μάχη μιάς έφρασε από έρημοσύνη, κάπου εκεί κοντά, όπου ειταν το προσωποϊκό νοσοκομείο, έκοίταξε να ιδή την πρόοδο της μάχης και τότες ένα δεύτερο βολι, βρισκοντάς στον στόμα, τον έσευτε «ήρωα στο 'Ηλύσιο περιβόλι» τις 29 του Νοεμβρίου του 1912.

Ο Λορέντσος Μαβίλης, από το μικρό σ' όγκο λογοτεχνικό του έργο, λίγο μέρος έδωσε ζώντας στο το στίχο. Τα ποιήματά του τήρανε για τον έαυτό του κι' όχι για το έμπορικό μόνον έξητοδ' άγοραστές εκδότες, μιά τα διάβαζε μόνος του κι' έγλύκαινε την πικρή του ζωή, όπως γράφει ο ποιητής σ' ένα του σονέττο, στα «Είδηλα», κατά το 1887.

Άχαρή μου χαρά, φτωχοί μου σίγειοι,
Της ζωής μου άκριβό, κρηφό καμάρι,
Από καθάριο βγαίνεις έντασι,
Κ' είσαστε γεννημένοι όχι όπως τύχει.
Δεν κελαηδής άνοήτοι κι' άκοσ' ήχοι
Σαν τραγούδια έλαφροάναυτοι έρωτισή,
Μά κι' ούτε παρατάς το αυτί;
Να βρήτε άγοραστή τόσο τον πήχη.
Γιατ' είσαστε ψυχούλες και κομμάτια
Των πόθων και των πόνων μου, που πληθία
Πικρά μ' έσυρποτόσαν φαριμάκια.
Είδηλα εινε οι γαργές, κρημός η άλγθεια,
Και άλγθεια ειν' η ζωή! Μά τι με μέλει
Θωρώ εδως κι' ο κρημός γίνεται μέλι.

Πεισιμistic την έποχήν εκείνη, μόνο στο τραγούδι και στην ομορφιά εύρισκε κάποιαν άνακούφισι.

Το λογοτεχνικό έργο του Μαβίλη έρωτοβόγηκε ολόκληρο στο φως το 1915 από τον έκδοτικό οίκο «Γράμματα» της 'Αλεξανδρείας. Την κατάταξι των ποιημάτων και την έπιμέλεια της έκδόσεως έκαμε ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης, κατά παραγγελία του ίδιου του ποιητή, που ειχε άφήσει φεύγοντας για το πόλεμο προς την άδερφή του την κ. Έσθήρ. Όμως είμαστε ύποχρεωμένοι εδω άμέσως να σημειώσουμε, πως η κατάταξι εκείνη δε μάς φαίνεται σωστή, και πως άδικεί τον ποιητή, γιατί άνακατεύει τα πρωτόλειά του και τις μεταφραστικές δοκιμές, τις άπαρατημένες άνεπεξέργαστες, με τα τελειωμένα του έργα, ενώ έπρεπε να καταταχί όπως θα τα δημοσίευσε ο ίδιος ο ποιητής, αν ποτέ άποφάσιζε να κάμει έκδοσι: να παραταχούν δηλαδή όλα τα τελειοποιημένα του έργα, κι' αυτά χωρισμένα κατά είδος: Πρωτότυπα, μεταφράσεις, σονέτα, έπιγράμματα, διάφορα λιανοτραγούδα, σατυρικά—και στο τέλος να προστεθούν τα νεανικά πρωτόλεια κι' ό άνεπεξέργαστες μεταφράσεις, άνεξορτήσιες αν τάδε δημοσίευσι η όχι ο ποιητής. Και τουτο, γιατί με το Μαβίλη δε συμβαίνει, δε τι μ' άλλους ποιητές που παρατούν έργο άνεπεξέργαστο, και που δε φέρνουν την τελευταία σφραγίδα τους! Ο Μαβίλης άπόφευγε να δημοσιεύη, άνεξορτήσιες αν ειταν η όχι τελειοποιημένα τα ποιήματά του, κι' αν έδινε κάτι στο φως, με πολύ δυσκολία πάντα, δεν έδινε πως αυτό που έδινε στη δημοσιότητα ειταν και το τελειοποιημένο, κι' εκείνο που δεν έδινε ειταν άκόμη άτέλειστο. Ένοιωθε κάτι σαν φόβο του περιβάλλοντος, κάποιο διαταγικό μήπως παρεξηγηθούν τα ποιητικά του αίσθηματά, μήπως 'δώση σ' άπληροφόρητο κοινό τον δόλο των παλιούς της καρδιάς του και δεν τους σεβαστούν, και μειωθή η κοινωνική του άξιοτιμία. Τον έφόβιζε μ' άλλα λόγια η άράθεια κι' η αντιποικιότητα της έποχής, και τον έκανε να κρύβεται στον έαυτό του. Γι' αυτό μ' έκείνη πώδινε στο φως, έπρωτιμούσε νάνε περισσότερο άντικειμενικό παρά ύποκειμενικό θέματο.

**

Ο Μαβίλης έρωτοβόγησε να παρουσιάζεται, απ' όσο έξορσιν, κατά το 1884, όταν ειταν άκόμη σπουδαστής. Στο «Μεσογειακό τύπο» της Καλαμάτας, στο φύλλο της 1 'Απριλίου του 1884, βρίσκειται δημοσιευμένο ένα λυρικό έρωτικό ποίημα, τρυφερό και κομψό, με τον τίτλο «Εις το Γυμνάσιό της» το ποίημα τάδε γράφει το Μάρτη του ίδιου χρόνου στην Κέρκυρα και πρέπει να σημειώσουμε πως η άστροφ του εινε η ίδια που μεταχειρίστηκε ο Όδγος Φώσκολος στην φδή του προς τη «Λουδοβίκα Παλατινίστην» όταν έπεσε από τ' άλογο», δείχνοντας στην όλη κατασκευή του μιάν άπομακρή μ' άφανή έπίδρασι από την τέχνη του ποιητή των Τάφρων.

Από τρία έρωτικά ποιήματάκια, προσηγομέν' απ' αυτό, γοαρμένα με κάποιο λευκάριο κατά το 1878, εινε τα παλαιότερα νεανικά του δοκίμια που γνωρίζουμε.

Περισσότερα ποιήματα, πρωτότυπα και μεταφρασμένα, δημοσίευσε κατά το 1885 στον «Έσπερο» της Λειψίας. Κατά την έποχήν εκείνη, ο 'Ιάκ. Πολυλάς ειχε άποφάσει μαζί με τους φίλους του να έκδόση ένα περιοδικό, όπου να δημοσιεύουν έργα γραμμένα στη δημοτική μας γλώσσα. Το περιοδικό θα ονομαζόταν «'Η Έθνική Γλώσσα» και συνεργάτες του θα ειταν, ο 'Ιάκ. Πολυλάς, ο Γεο. Μαρκοράς, ο Κασολ. Μάνσης, ο Σπυλ. Χρυσομάλης, ο Γεώργ. Καλοσώσης, ο Άντρο. Κεφαλληνός, ά' Λαζ. Κογερβίνας κι' ο Δοσ. Μαβίλης.

Οι οι φίλοι ειχανε μπη σε δουλειά και καθένας έστράμψε με ζήλο τη συνεργασία του. Μά το περιοδικό δεν έβγήκε, γιατί, καθώς φαίνεται, δεν έμεινε ικανοποιημένος ο Πολυλάς από την προσφερόμενη συνεργασία. Κ' έτσι ο Μαβίλης, όσην ειχε τελειοποιήσει, την έδημοσίευσε στον «Έσπερο», άφίνοντας άνεπεξέργαστες πολλές άλλες άχρηστικές του μεταφράσεις, όπως την «Παριζένα» του Μπαίρον, την άρχη του Β' βιβλίου της «Αινειάδας» του Βιργίλιου κι' άλλα.

Κατά το 1890—1, έδημοσίευσε μερικά του λυρικά λιανοτραγούδα, έρωτικά και πατριωτικά, κάποια μεταφράσι του και μερικά σονέτα του στο περιοδικό «Λεπικόν Μουσείον» με το ψευδώνυμον Γρεζός. Κ' εδω πρέπει να σημειώσουμε πως, με το ίδιο ψευδώνυμο «Greco», ειταν ο ποιητής γνωστός κι' άνάμεσα στους έατρονιστές της Γερμανίας σαν περίφημος παίκτης, και στο γαερμανικό άγώνισμα του Deutscher Schachbund του 1890 έπηρε το έβδομο βραβείο.

(άκολοιθεί)

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ
ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΠΩΣ ΑΝΗΓΓΕΛΛΟΝΤΟ ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΑΣΚΑΡΗ

Ἐν Ἰταλίᾳ, ἔντυπα προγράμματα ἤρχισαν δημοσιεύεσθαι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ μελοδράματα. Διὰ τὰς λοιπὰς παραστάσεις, δραμάτων καὶ κωμωδιῶν, μέχρις ἀρχῆς τοῦ ἑποχῆς τοῦ Γολδόνη, ἐχρησιμοποιούντο μεγάλοι πινακίδες χειρόγραφοι αἵτινες ἐτοποθετοῦντο εἰς τὰ κεντρικώτερα τῶν διαφόρων πόλεων μέρη. Ἐν Βενετίᾳ ἡ. χ. ἐτοποθετοῦντο μόνον εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ εἰς τὸ Ριάλτο. Τὰ ἔντυπα προγράμματα τῶν μελοδραμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν μπαλλέτων, ἦσαν καλλιτεχνικώτατα μὲ διαφόρους παραστάσεις καὶ τὰς εἰκόνας τῶν πρωταγωνιστῶν καὶ ἐνίοτε μετὰ ποιημάτων ἀφιερωμένων εἰς τὰς πρωταγωνίστας. Ἐνα τοιοῦτο πρόγραμμα σώζεται ἐν τῇ Θεατρικῇ μουσικῇ τοῦ Μιλάνου (ἀντίγραφον τοῦ ὁποῦ δημοσιεύεται ὡς, εἰκ. 7.) φέρων τὴν εἰκόνα τῆς διασήμου χορευτρίας Λουκίας Ραβρίς (1760) καὶ ἑνα σονέτον, γεγραμμένον, ἐννοεῖται, ὑπὸ τινος τῶν θαυμαστῶν τῆς. Κάτι παρόμοιον συνέβαινε καὶ ἐν Ἀθῆναις κατὰ τὰς πρώτας ἐτῆς τῆς ἐμφανίσεως τῆς νεοελληνικῆς σκηνῆς, ἡ μάλιστα τῆς ἐμφανίσεως γυναικῶν ἐπ' αὐτῆς. Τότε (1843) ὑπῆρχον δύο κυρίως πρωταγωνίστριαι, ἡ Αἰξ. Παναγιώτου καὶ ἡ Ἀθηνᾶ Φιλίππας, αἵτινες, διὰ τὰ ἐπικρατήσαν ἢ μὲν τῆς δέ, κατώρθωσαν καὶ ἐξοχηματίσαν διόλκιστον ἐπιτελεῖον περὶ αὐτάς, ὅτε ἐκαστοτὴ προέβαινεν εἰς θυρωρῶδες ἐκδηλώσεις τοῦ θαυμασμοῦ τοῦ πρὸς τὴν προστατευομένην τὴν, αἵτινες ἐνίοτε κατέλγοντο εἰς διαπληκτικὸν μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων. Ἄνω τῇ ἐμφανίσαι μίαν ἐξ αὐτῶν ἐπὶ σκηνῆς, αὐτὴ ἐπληροῦτο ἀμέσως ἀνδρῶν καὶ ἄλλων δούλων, ἐνθ' ἀπὸ τοῦ ὑπερφύου ἐρρίπτοντο ἐπὶ τῆς

Εἰκ. 7. Ἰταλικὸν πρόγραμμα τοῦ 18ου αἰῶνος.

πλατείας καὶ τῶν θεωρείων διάφορα ποιήματα, κατὰ τὸ κλειστόν γλαρὰ καὶ ἀνοῖσια, δι' ὧν ἐβύμνετο παρ' ἀγνώστων καὶ προχειρολόγων ποιητῶν τὸ κάλλος καὶ ἡ τέχνη τῆς προστατευομένης τῶν. Ἐνα τῶν τοιούτων ἀνοσιῶν ποιημάτων διεσώθη παρ' ἐμοὶ λιθογραφημένον, φέρων καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Αἰξ. Παναγιώτου, ἥτις εἶνε καὶ ἡ μόνη σωζομένη τοιαύτη, πανομοιότυπος ὡς δημοσιευομένη (εἰκ. 8).

Μεταγενεστέρως ἐν Ἰταλίᾳ ἐχρησιμοποιήθησαν δι' ὅλα ἐν γένει τὰ εἶδη τῶν παραστάσεων ἔντυπα προγράμματα, ἀλλὰ καὶ καλλιτεχνικώτατα πολυχρόνια τοιαῦτα μετὰ ποικίλων παραστάσεων καὶ εἰκόνων ὑπὸ μεγάλων καλλιτεχνῶν. Διὰ τὴν τοιοκλήσιν τῶν προγραμμάτων ὑπάρχοντων διάφορα κατὰ πόλεις πρακτορεία, ὅπως καὶ παρ' ἡμῶν, εἰς ἃ ὅμοις δὲν συμμετέχον καὶ τὰ μικρὰ λαϊκά θέατρα, ἄνευ χρησιμοποιοῦν ἰδιαίτερων ὑπηρεσιῶν τοιοκλήσεως, ὅστις δὲ κοινωτικῆς, ὡς φαίνεται ἐν τῇ δημοσιευομένῃ ὡς εἰκόνα (ἀρ. 9.) ἐνθα παρίσταται εἰς τὸν τοιοκλήσιν τῶν προγραμμάτων τῶν λαϊκῶν θεάτρων τῆς Νεαπὸ λέως.

Ἐπειταγενέστερος ἐν Ἰταλίᾳ οἱ ἰθιοποιοί, κατὰ τὰς ἐφευρετικὰς αὐτῶν παραστάσεις δὲν παραλείπονται ἀναγράφουσιν ἐν τοῖς προγράμμασιν, αὐτῶν, ἀφ'

ἐνός μὲν, διὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ θεάτρου θὰ ὑπάρχῃ καὶ δίκος διὰ τὰ χρηματικά ἢ ἄλλου εἶδους δῶρα τῶν εἰσερχομένων πρὸς τὸν εὐεργετούμενον, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρὰ τὴν τιμὴν τῶν εἰ-

Εἰκόνα 8.

στηρίων καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν φράσιν: «non limitando la generosità», ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον: «ἢ γενναιοδωρία τῶν θεατῶν ἐνε ἀπειρίστως!» Τοῦτ' αὐτὸ ἐπράξαν οἱ Ἰταλοὶ ἀσίδοι καὶ κατὰ τὰς πρώτας ἐτῆς τῆς ἐν Ἀθῆναις ἀφίσεως τοῦ Ἰταλικοῦ μελοδράματος, ὅτε κατὰ τὴν ἐφευρετικὴν τῆς ποιμαδῶνας Ρίτα Μπάσσο, ἥτις κυριολεκτικῶς εἶχε ξετρελλάνει κατὰ τὸ 1840 νέους τε καὶ γέροντας, ἡ γενναιοδωρία τῶν Ἀθηναίων ὑπερέβη τὰς προσδοκίας τῆς εὐεργετουμένης καθόσον, ὡς γράφει ὁ «Τοξότης» (Φυλ. Β'. 1840) κατὰ τὴν εὐεργετικὴν αὐτῆς παράστασιν: «ἔτρεχον πολλοὶ συνάγοντες τὸ χρυσίον μὲ προθυμίαν διὰ τὸ ἀναθεσῶσιν εἰς τὸν βωμὸν ταύτης τῆς μαγευτικῆς Σειρήνης. Ἀμύλλα μεγίστη ἐγένετο διὰ ποσότητων χρηματικῶν, τὸ δὲ περιεργον εἶνε διὰ πολλοὶ ἀκριτοὶ νέοι θέλοντες νὰ φανῶσι μεγαλόδοχοι, πωλήσαντες φορέματα, κατώρθωσαν νὰ προσφέρωσι διὰ τῆς τιμῆς αὐτῶν τ' ἀναφελῇ δῶρα τῶν. Πολλοὶ ὑπαλληλίσκοι ἐδανείσθησαν πρὸς τριάνοντα τοὺς ἑκατὸν ἐπὶ τοῦ μηνιαίου μισθοῦ τῶν καὶ ἀστέιοι τινὲς διηγοῦνται διὰ ἐρρίσθησαν εἰς τὸν δίσκον ὁμολογίας».

Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀφ' ἧς ἤρχισεν καὶ ἐκεῖ ἡ χρῆσις τῶν θεατρικῶν προγραμμάτων, οἱ θεατῶν καὶ ἄλλοι ἐπιχειρηματίαι θεαμάτων ἐδαπάνων πολὺ

Εἰκ. 9. Τοιοκλήσιν τῶν προγραμμάτων λαϊκῶν θεάτρων ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας.

περισσότερα διὰ τὴν δι' αὐτῶν διαφήμειν τῶν ἐπιχειρησῶν τῶν, παρὰ διὰ τὴν καλλιτερεῖν τῶν θεατῶν τῶν, τὰ ὅποια εἰς παλαιότερα ἐποχὴν εὐρίσκοντο εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν. Μὲχρις ἐσχάτων ἀκόμη διὰ τῶν προγραμμάτων τῶν οἱ θεατῶν ἐξεθεάζον, ὅχι μόνον τὴν τέχνην τῶν ἰθιοποιῶν τῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν κλόνων ἀκόμη. Πρὶ ἐνός τοιούτου κλόνου, τὸ πρόγραμμα τῆς ἐποχῆς ἀνέφερε τὰ ἑξῆς: «Ὁ ἡμέτερος κλόνος κατὰ τὴν τελευταίαν θαυμαστικὴν τὴν παρῶσιν ἔκαμεν ἐνενήκοντα καὶ ἑνα ἐπικίνδυνα πηδήματα, ἐνθ' ὁ Ἀμερικανὸς συνάδελφός του κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα δὲν ἔκαμε παρὰ ὀγδοήκοντα καὶ ἑνα, ὃ ἐστὶν ὁ Νεὸς κόσμος ἡγήθη ἀπὸ τὸν Παλαιὸν κατὰ δέκα πηδήματα.»

Ἐννοεῖται, διὰ κατ' ἀρχὰς καὶ τὰ ἀγγλικά θεατρικὰ προγράμματα ἦσαν ἀκαλαίσθητα, βαρύνον δὲν ὅμοι: καὶ κατ' ὀλίγον, ὅπως συνέβη ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐν γένει χώρας, ἐγένοντο καὶ αὐτὰ καλλιτεχνικώτατα. Ἐνα τοιοῦτον, ἔργον μεγάλου Ἀγγλοῦ καλλιτέχνη, εἶνε καὶ τὸ φῶς ἡ. ἀρ. 10. δημοσιευόμενον, διὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ παράστασιν τῆς τραγωδίας «ὁ Νέρον» τοῦ Stephen Phillip's. Εἰς τοὺς ἑπτὰ θεατρῶνας ἀνήκει ἐπὶ πλέον καὶ ἡ τιμὴ τῆς ἐφευρεσεως, ἀφ' ἐνός μὲν τῆς διανοῆς μικρῶν προγραμμάτων ἐξῶθεν τῶν θεάτρων, ἥτις ἐγένετο τὸ πρῶτον τὸ 1667 ὑπὸ τοῦ Dryden, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν λεγομένων «sandwich men», τῶν ἀνὰ τὰς δόους τουτέστι περιφερομένων ἀτόμων καὶ φερόντων δὲ μὲν ἐμπροσθεν καὶ δι-

Εἰκ. 10. Σύγχρονον ἀγγλικὸν πρόγραμμα διὰ τὴν παράστασιν τοῦ «Νέρον» τοῦ Stephen Phillip's.

σθεν αὐτῶν μεγάλῃ πινακίδᾳ μὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ θεάτρου, ὅτε δὲ κρατοῦνται ἐπὶ κοντοῦ ἀνηγμένην μεγάλῃ ἐπίσης πινακίδᾳ μὲ τὴν ἀναγγελίαν μίαν τινος παραστάσεως. Εἰς ἐκτάκτους περιπτώσεις, τοιοῦτοι sandwich men στυλοποιῶνται κατὰ ἑκατοντάδας. Μίαν τοιαύτην στυλοποιάν παρουσιάζει ἡ ὑπ' ἀρ. 11 δημοσιευομένη εἰκόνα.

Ἡ αὐτὴ ἐξέλιξις τῶν προγραμμάτων ἐγένετο καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ, μὲ τὴν διαφοράν διὰ τοῦ ἐπισήμου ἰσπανικοῦ θεάτρου, τοῦ «Teatro Espanol» ἢ ἁπλῶς «Espanol» ὡς λέγεται ἐν Μαδρίτῃ, τὰ προγράμματα συντάσσονται καὶ ἐκδίδονται πάντοτε ἀπολύτως. Ἀπολύτως ἦσαν κατ' ἀρχὰς καὶ τὰ ἐν Ἀμερικῇ προγράμματα. Ἐνα τοιοῦτον, ἀνακοινωθέν μοι εὐμενὸς ὑπὸ τοῦ πολλοῦ ἀποβιάσαντος Ἀμερικανοῦ δημοσιογράφου Τζον Πάρκερ, εἶνε τὸ δημοσιευόμενον μίαν παραστάσεως δοθείσης τὴν 9 Ἀπριλίου 1821 ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ ἰθιοποιοῦ Κῆν, διδόντος τότε τὸν «Ριχάρδον τρίτον» τοῦ Σαίξπηρ.

(ἔχει συνέχεια)

ΑΣΒΗΣΤΟΣ ΠΟΘΟΣ

Α. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

«Τὸ καινούργιον μὰς σπῖτι εἶταν πλάι σ' ἄλλα, ψιλά, μαρμαροχισμένα, σ' ἑνα κεντρικὸ δρόμῳ τῆς πόλεως, πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὅταν ἀνοίξα τὸ πρῶτον πρῶτ', πού ἐξήνησα στὴ φρεσκομπωγιατισμένη κάμαρ, τὸ παράθυρο, ἀκούσα τὸ τραγοῦδι τῶν πουλιῶν, μέσα ἀπὸ τοὺς κοντινοὺς κήπους. Μοῦ φάνηκε διὰ ἀνέκτα πρὸ ἀλαφρὸν τὸν ἀέρα! Ὅλα γύρω μου πέρανε μιά θωρία τέτοια, σὰ νὰ μοῦ φώναζαν σαρκαστικά, διὰ τὴν ζωὴν ἐνε μονάχα πίσω ἀπὸ τὰ μαρμαροχισμένα αὐτὰ σπῖτια, πού ἡ ἀφροντισία χαρίζετο γλυκιὰς ὥρες, πού τὸ δυνατό φῶς εἶχεν τὴν ἀντιφάσμα τῶν σπουδαιότητων τοῦ κόσμου καὶ οἱ σκιὲς τῶν ἀνθρώπων φαίνοντο στοὺς νυχτερινούς διαβάτες, σὰν σκιὲς δνειρίου.

Ἐμνενα κάμποσιν ὥρα σὺν τῷ παράθυρο. Οἱ κορφὲς τῶν δέντρων τοῦ ἀντικρυνοῦ κήπου φωτισθῆκαν τώρα ἀπὸ τὸν ἥλιον, πού ὑψωνόταν πίσω ἀπὸ τὸ σπῖτι μὰς. Τὰ ἐπιπλά εἶταν στήν αὐτὴ ἀκόμη μὲ τὰ γονιὰ τῆς μετακινήσεως. Ἡ μητέρα καὶ ἡ ἀδελφὴ γυρίζανε στὴς κάμαρες, ταχτοποιώντας ἑνα σορὸ μικροπράγματα, σασιτίως κάποτε ἡ παρατηρήσεως μὲν ἀνιστοῦσε ἐκεῖνη τὴν στιγμὴ λεπτομέρεια τοῦ σπιτιοῦ... Πέρα ἡ θάλασσα εἶχε μίαν ἀγνα, πούβλαυτον μόνον ἐκεῖ, πού τὰ νερά φωτίζονταν ἀπὸ τὸ ἥλιον.

Τὴν ἄλλη νύχτα γυρίζοντας σὺν σπῖτι ἀργὰ εἶδα φωτισμένα τὰ τζάμια τῆς σάλας. Παθώντας σὰ δαχτύλα πῆγα κοντά, ἀπ' ἔξω καὶ ἀκούσα ἀγνώστες φωνές... Ὅταν μπῆκα βρέθηκα ἀντικρὺ στὴν οἰκονομία, πού ἔμνε σὺν βορεινὸν μέρος τῆς πόλεως, ὅπου καθόμασσε καὶ ἐμεῖς, κοντὰ στὴ φιλική. Ἡ κυρία εἶταν γήρα τώρα, γερασμένη, μὲ χτυπητὲς ἑσφοματιές, πού τις ἀσπίρζε ἡ πούτσα. Ἡ κόρη πού τὴ συνοδεύεε εἶταν ὡς εἰκοσιπέντε χρονῶν. Τὴν μητέρα τὴ θυμήθηκα ἀμέσως. Τὸ ἀγορίστικο πρόσωπο τῆς κόρης ὅμως εἶχε ἀλλάξει πολὺ. Τὰ μάτια φωτίζονταν τώρα, σὰ νὰ πετούσαν λάμψεις καὶ ἔπαιζαν ἀδιάκοπα.

Ὅταν στηλώνονταν πάνω μου, μοιάζαν σὰ νὰ προκαλοῦσαν σὲ κάποιες ἀγνώστες ὁμορφίαι. Καὶ φαίνονταν πὺς εἶχαν συναισθησθῇ γι' αὐτὸ, γιὰτὶ ἔπαιζαν ἀνάλογες ἐκφράσεις. — Ἀ, εἶνε ὁ Νίκος, εἶπεν ἡ μητέρα τῆς. Πόσο μεγάλωσε... Ἀντὶς σωστὸς πιά... Πῶς περνᾶν τὰ χρόνια, Θεέ μου. Κι' ὅμως θάλαρα, πὺς εἶταν χθὲς ἀκόμη, πού τὸν ἔβλεπα μὲ τὴ σφεντόνα του.

Καὶ τὸ ποδήλατο, πρόσθεσεν ἡ κόρη, γελόντας. Κ' εἶπεν ἀπὸ λίγο εἶπεν, ἐνθ' τὰ μάτια τῆς πέρανε μιά βύρη γλῦκα:

— Ἀ, καὶ τὰ τραγοῦδιά του, πού τ' ἀφήνετε, μαμά... Θυμάσθε τὴ καντάδα... Κι' ὅλο τὸ ὅλο τραγοῦδι: «Νάχα ἑναν ταχυδρομὸν... Καὶ γέλασε δυνατὰ.

Ὅταν φύγαμε εἶταν μεσάνυχτα περασμένα. Τὶς συνοδεύσα ὡς τὸ σπῖτι μου, πού βρισκόταν σὲ μικρὴ ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ δικό μας. Τὶς ἐσφίξα τὸ χέρι, ἐνθ' οὐ λίγο ἀκούγα πίσω μου τ' ὀρμητικὸ χτύπημα τῆς μεγάλης σιδερένιας πόρτας.

Τὸ χτύπημα αὐτὸ μοῦ θυμισε τὴν ἐξέλιξη αὐλόπορτα τοῦ σπιτιοῦ τῆς, σὺν βορεινὸν μέρος τῆς πόλεως, κοντὰ στὴς φυλακές. Εἶχε κλεισθῇ καὶ τότε μπροστὰ μου, καθὼς τὸ βράδυ ἔπεφτε μουντὸ καὶ οἱ φωνὲς τῶν παιδιῶν σβήνανε ἀλάφρα σὺν μεγάλῳ δρόμῳ, πού περνοῦσε τὸ τράμ. Τὴν ἀκούθησα, ἐνθ' ὡρίζετο σὺν σπῖτι τῆς. Χαιρετηθῆκα καθὼς πέρανε ἔξω ἀπὸ τὸ μικρὸ καφενεῖο τῆς γυναικῆς, πού ἡ φλόγα τῆς ἀσετυλίνης χόρευε καὶ ἡ μυρωδιὰ τῆς σού θυμίζε χρωματικὸ καφενεῖο. Ὁ δρόμος εἶταν ἐρημὸς ἐκεῖνη τὴν ὥρα. Ὑρίζετο ἀπὸ τὸ μᾶθημα τοῦ πιάνου, κρατώντας ἐπιδεικτικὰ τὰ βιβλία τῆς μουσικῆς. Τὸ ἀγορίστικὸ πρόσωπο τῆς ἔγερνε πίσω καὶ τὸ βῆμα τῆς εἶχε βῆμα ὀμίχλης γυναικῆς. Τὴν ἀκούθησα ἀθέλητα, περμιένοντας ἀπὸ στιγμὴν σὲ στιγμὴν νὰ οὐ μιλῆρη. Αὐτὴ περπατᾶσε πάντα ἀδιάφορα, ὡς πού φθάσαμε εἰς τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τῆς. Τότε κοίταξα γύρω καὶ ἀφ' οὗ βεβαιώθηκα, πὺς δὲν εἶταν κανεὶς, μουρμούρισα:

— Θεώρη! Στάθηκε στήν αὐλόπορτα καὶ μὲ κοίταξε. Μέσα ἀπὸ τῆς κάμαρες τῆς αὐλῆς μὲ ἤχηρη φωνὴν τραγοῦδοῦσε. Σὰ νὰ ἐνώθηκα μὰς τὴν ἡ δικὴ τῆς φωνὴ—φωνὴν κενεράλας ἀπάντησε: — Ἐπὶ τέλος φύγε!

Ἐκλεισε ὀρμητικὰ τὴν πόρτα, ἐνθ' ὁ χτύπος τῶν τακωνῶν τῆς ἔτρεχε σὺν πλακόστρωτο τῆς αὐλῆς. Τὴν Θεωρὴν τὴν ἀγαποῦσα ἀπὸ τότε, πού μα-

κράινεμα στὰ παιγνίδια μὰς, ὡς τὸ δρόμῳ πού περνοῦσε τὸ τράμ καὶ τὸ μεγάλο σκυλὶ τοῦ σπιτιοῦ τῆς μὰς ἀκολουθοῦσε. Τὴν ἀγάπησα πρὸς πολλὴ ἀργότερα, σὰν τὰ πρόσωπα μὰς σήμεινε πᾶνω ἀπὸ τὸ ἴδιο σχολιατικὸ βιβλίον. Μὰ ἔμνε πάντα μπροστὰ τῆς σφοκασμένος, ὑποτακτικός, ἀβούλος. Κι' ὅταν τὴ νύχτα ἡ σκέψι μου ἔτρεχε σ' αὐτὴν, ἑνα παρόμοιο μὲ κυρίε, πού ἔσμιγε μὲ τὸ πένθιμο ἄλγος τοῦ σκυλίου, τοῦ κλεισμένου στήν αὐλή.

Ἡ Θεωρὴν τότε δὲν εἶταν καθόλου ὁμορφῇ. Τὸ ἀγορίστικο πρόσωπό τῆς μὲ τὸ καστανὰ μάτια καὶ τὰ σφιγμένα, σὲ μὴ κοτῆδα μαλλιά, τῆς δίδανε μιά ἀπότομη ἔκφρασι. Ὁρὲς-ὀρὲς ὅμως τὸ πρόσωπο τῆς ἀλλάξε καὶ ἔπαιζε μιά γλῦκα κυρτή, σὰν ἡμερῶνα τὰ μάτια καὶ πέρτανε σὺν πρόσωπο τὰ μαλλιά. Ἡ Θεωρὴν δὲν εἶταν πιά κακία. Μιλοῦσε μὲ τὰ χέρια σὺν μασχάλας καὶ κουνόσε ρυθμικὰ τὸ πρόσωπό τῆς. Κι' ὁ σκύλος μπροστὰ τῆς καθόταν μὲ κεφάλι χαμένο ἀνάμεσα στὰ πόδια του. Μιά μέρα ἀπ' αὐτὲς γελάσθηκα καὶ ἐβαρεῦθηκα. Τὸ πρόσωπο τῆς πῆρε ἔξω τὴν πόρτα τοῦ ἔκφρασι, γύρισε ἀνίσχυα γύρω τῆς καὶ μοῦ εἶπε:

— Κλαμῶσθες πού εἶσαι!

Ἐπειτα ἔτρεξε, γυρίζοντας κάθε τόσο καὶ φωνάζοντας τὸ σκυλὶ, πού πηδοῦσε πίσω τῆς. Ὅταν πέρασα ἀπὸ τὸ σπῖτι τῆς ἀνῆλθα τὰ φανάρια τοῦ δρόμου, τὰ δέντρα τοῦ κήπου πού εἶταν πίσω ἀπὸ τὴς φυλακῆς σάλευσαν μουρμουρίζοντας, καὶ φλόγα τῆς ἀσετυλίνης χόρευε σὺν μικρὸ καφενεῖο καὶ τ' ἀπλομενὸν οὐρα στήν αὐτὴ τῆς σηκώνονταν σὺν σκηνί. Σὰν ἔφτασα στήν πόρτα, τὴν ἀκούσα, πού φώναζε δυνατὰ:

— Μητέρα... φέρε φῶς. Ἀπὸ τὴν ταρᾶ, πού μοῦ προκαλοῦσε ἡ φωνὴ τῆς στραβοπάτησα καὶ τὸ πόδι μου βουτήχθηκε στὰ νερά τῆς πλύσεως, πού τρέχανε ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλὴ τῆς.

Τὴ ζωὴ αὐτὴ μοῦ τὴ θυμισε τὸ χτύπημα τῆς σιδερένιας πόρτας—καθὼς γύρισα σὺν σπῖτι μου. Τὸ χλωμὸ φῶς ἔπεφτε σὺν ποσοστρωμένῳ ἔρμῳ δρόμῳ, ἀπὸ τὰ ηλεκτρικὰ γλῶσσινια, πού εἶταν τῆς γυναικῆς σπῖτιν. Θολάδα σκέπαζε τὴ θάλασσα καὶ ὁ μαλακὸς νοτινὸς ἀέρας, εἶχε μιά ζέστη ὑποῦλη, πού ἀνακατεῖτο μὲ τις πρώτες ἀνοιξιατικὰς μυρσόνες. Πνιγτὲς στροφές—πιάνου, ἔβγαζαν ἀπὸ τὰ βαμὰ τζάμια τοῦ σπιτιοῦ, πού εἶταν ἀντικρὺ σὺν δικό μας. Δεῖλα τότε πρόβαλε στὴ σκέψι μου, σὰ νὰ τῖναξε τὴ νύχτα τῆς χαροῦμένη ἡ ἑλπίδα.

Καὶ πραγματικὰ τὴ δεύτερη φορὰ πού ἐναθόμην ἡ Θεωρὴν σὺν σπῖτι μὰς, τὴν ἔμνενα. Τῆς θυμισε τὰ περασμένα μὰ ὅχι μὲ τὸν τρόπο πού λογάριζα, ἀλλὰ βιαστικὰ καὶ παραμυθία. Κ' ἐκεῖνη κοιτώντας μὲ ἀνιγναικὰ πάντα μοῦ ὑποσέθηκε διὰ τὰ ἐρχόμενα αὐτῶν, ἐκεῖ πού τῆς εἶχε προτείνει. Ἐτοίμα ἀποφραγμὸς ἄλλωστε καὶ τ' ἀδιάκριτα βλέμματα. Ἐπὶ τέλος! Ἐταν μοιραῖο νὰ μ' ἀγαθῇ, τώρα, ὅσοτα ἀπὸ τόσα χρόνια! Κ' εἶμουν βέβαιος, πὺς τὴ θέσι στήν καρδίᾳ τῆς δὲν τὴν εἶχε πάρε κανεὶς!

Ἐφθάσα στήν ἀκρὴ τοῦ λιμανιοῦ. Ἐκεῖ κοντὰ στὰ τελευταῖα σπῖτια, βρισκόταν ἡ μεγάλη φάμπρικα, πού θὰ περιμένα τὴ Θεωρὴν. Τὸ βουδῖμα τῶν μηχανῶν τῆς ἀκούσταν ἀπὸ μακριὰ καὶ στήν μικρὴ πόρτα τῆς, πού ἔβγαζε πρὸς τὸ μέρος τῆς θάλασσας, εἶταν ἀπλομένο τὸ κάθρονο. Ἡ ἀντιφάσμα τοῦ μικροῦ γλῶσσιν, πού κρεμάταν στὴ μέση τῆς πόρτας, ἐμοιάζε σὰ νὰ ἔπεφτε σὲ χάος. Εἶχε βραδύσει πιά. Σὰ ἡσυχὰ νερά τοῦ λιμανιοῦ, πού ὀδύσανε μπροστὰ στὴ φάμπρικα, καθρεφτίζονταν τὰ φῶτα τῶν νηαρίων.

Ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ ἐγὼ κάρφωνα τὰ μάτια μου στὴ γωνία τοῦ δρόμου, περμιένοντας τὰ ἴδια τὴ Θεωρὴν. Οἱ μηχανὲς τῆς φάμπρικας βούδαν πάντα. Ἄν δὲν ἐρχόταν ἀπὸ πρὸς ἐπὶ νὰ ἔχανα καὶ τὴν τελευταία ἐλπίδα! Ἡ ἴδια μοῦ τὸ εἶχε περὶ στὰ πόδια τῆς μὲ τὸ βράδυ ἐκεῖνο, ὅταν ἡ βαθεῖα φωνὴ τῆς μοῦ θυμίζε τὰ παιδιαστικά χρόνια.

Πέρασε εἶσαι μιά ὥρα, μέσα σ' ἄνοιξι. Σαγᾶ πῆρα τὸ δρόμῳ τῆς θάλασσας. Περμιένοντας ἀπὸ ἑνα παλιὸ σπῖτι, μὲ κώκινους τοίχους, εἶδα στήν αὐλὴν τοῦ ἀπλομένου οὐρα. Ὁ ἀέρας πού ἔρχεταν ἀπὸ τὴ θάλασσα γινόταν δροῖα καὶ πρὸς κρύος. Γύριζε βορρᾶς. Τὸ σπῖτιν τῆς φάμπρικας ἐσθιε τὴν ἡσυχία. Ἀποκάμα ἀκούστηκε ἡ ἡσυχία. Τ' ἀπλομενὸν οὐρα χτυποῦσε μὲ ὀρμὴ τώρα σὺν σκηνί, ἐνθ' ὁ ἀέρας σφύριζε θλιβερά, μέσα ἀπὸ τὰ σύρματα τοῦ τηλεγράφου.

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΑΤΙΚΑ ΦΥΛΛΑ

Ἐκεῖνη τὴ μέρα μιά μελαγχολικὴ, συννεφία σμένη, φθινοπωριατικὴ μέρα, μοῦ εἶχε γυρῆσει λουλούδια... Τὴν κύτταξα, ὅπως τὴν κύτταξα τὸν τελευταῖο καιρὸ, μ' ἑνα ψεύτικο γελαστὸ βλέμμα, καὶ τῆς εἶπα:

— Γλυκερία μου Ζιζή, δὲν ξέρεις πὺς εἶνε φθινοπωρὸ καὶ πὺς παῖδαν ν' ἀνθούτῃ λουλούδια τοῦ κήπου;

Μὲ τὴν βραχνὴν συμπαθητικὴν τῆς φωνή, μ' ἀπάντησε:

— Ἀλήθεια! τὸ ξέρω. Μὰ ἔχει καὶ τὸ φθινόπωρο τὸν δικὸν τὸν πλοῦτον μ' αὐτὸν σερῶνει τὴν γῆ σὰν χαλὶ ἀπαλὸ.

Πόσες φορὲς σὰν ἦμουν παιδικά, πατοῦσα χαροῦμενα ἀπάνω σ' αὐτὸ γιὰ ν' ἀκούσθω τὸν ὁμορφὸ ψιθυριστὸ κρότον πού κἀμουν στὴ γῆ, τὰ περμένα κίτρινα φύλλα!

Πήγαυε, Λέο, μᾶζε μὲ τέτοια πολλά. Καὶ σὺν τοῖς ἀπάνω ἂν ἔχη φθινοπωριατικὰ κόκκινα φύλλα, φέρε μου καὶ ἀπ' αὐτὰ μίαν ἀρμαθίαν: τ' ἀγαπᾶ τόσο!

Πολλὲς φορὲς, ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἡ Ζιζή, ἡ μικρὴ γυναικούλα μου, εἶχε γίγει γιὰ μένα χαδεμένο παιδάκι, μοῦ εἶχε ζητήσει χίλιες λαχάρες τῆς καρδιάς τῆς. Πάντα τῆς τὰ χάριζα ὅλα καὶ γιὰ λίγες στιγμὲς, μὲ τὴν δικὴ τῆς χαρὰ τὴν ἀνέστη, ἔχοντο κα

ΥΠΟ
Τ. ΦΡΑΓΚΑΝΤΩΝΗ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΨΩΜΙ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Οι παραδόσεις πολλών λαών συνηθίζουν να γυμνάζουν στην αρχή της κοσμογονίας τις χούφτες ενός θεού με εύλογημένο σιταράκι, το οποίον χαρίζει στους ανθρώπους για σπορά. Η φαντασία λοιπόν των λαών το σιτάρι το θέλει θεϊκό δώρο εξαιρετικό. Αυτό θα είπη ότι ο άνθρωπος ευθύς από την αρχή αναγνώρισε την μεγάλη σημασία που έχει για την ζωή του το ψωμί. Πότε όμως πρωτογνώρισε στην πραγματικότητα το ψωμί ο άνθρωπος; Γιατί το θεολογικό ψωμί της φαντασίας των λαών δεν μπορεί βέβαια να χορηγήσει την περιέργεια κανενός σήμερα.

Η παλαιοντολογία μας βεβαιώνει, ότι κατά την απέραντη τεταρτογενή εποχή, που κλείει την παλαιολιθική ζωή της ανθρωπότητας, ο άνθρωπος δεν καλλιεργούσε τους δημητριακούς καρπούς, ούτε τους εγγώριζε. Σε κανέναν παλαιολιθικό σταθμό δεν βρέθη ανάμεσα στα λείψανα του νοικοκυριού των παλαιολιθικών, που έφθασαν έως εμάς, ούτε εργαλείο κανένα για να καλλιεργούν την γην, ούτε σπόροι από τέτοιους καρπούς. Τι έτρωγε τότε ο άνθρωπος; Η Συγκριτική Βιολογία από την μορφή των δοντιών του κατά τους διάφορους σταθμούς της εξέλιξής του και όταν της λείπανε τα δόντια, από άλλα σημάδια, που δεν μπορούν να έχουν θέσει εδώ, βγάζει το συμπέρασμα ότι στην αρχή στην πρώτη εμφάνισή του, πρέπει ο άνθρωπος να ήταν όπως ο πύθηκος δεινόσαυρος και να τρέφετο όπως εκείνοι, από τους καρπούς των δένδρων ή διάφορους βολβούς της γης. Κατόπιν, όταν η εξέλιξή του διά μέσου χιλιάδων αιώνων τον απομάκρυνε από τον πιθηκικό τύπο και κατέβη από το δένδρον και απέκτησε τα πρώτα δπλα, έχαστε σαν σκύλος ωμό κρέας, το κρέας των ζώων που σκότωνε. Άργά, στη Βουστεριανή περίοδο της παλαιολιθικής ζωής, όταν αιχμαλώτισε την πρώτη φυσική δύναμη, την φωτιά, το κρέας δεν τώτρωγε πια ωμό. Μπριζόλες όμως μόνον. Γιατί ούτε ένοιωθε, ούτε άγγεϊα είχε σοφιστεί ακόμα να κάνει, για να το βράζει. Όποσδήποτε όμως με το ψυμένο κρέας οι ημέρες του πρέπει να είχαν αρχίσει να γίνονται καλύτερες: κοιλιά αλαφρώτερη, ύπνος μαλακώτερος, νεύρα τακτικώτερα, κεφάλι αλεγρώτερο. Η φωτιά πρέπει να είχε αρχίσει πρώτη αυτή να καθάρει όποσδήποτε μέσα του τον παχύ βούρκο του κτήνους.

Πρέπει να κατέβουμε στην νεολιθική εποχή—δέκα χιλιάδες πάνω κάτω χρόνια πρὸ Χριστού—για να βρούμε τον άνθρωπο, να κάνει χρῆσι ψωμιού. Και στὲς λιμναῖες κατοικίες του καὶ στὲς χειρσαῖες βρέθηκαν ἀνάμεσα σὲ καψαλισμένα λείψανα νοικοκυριού του, σιτάρι ἀφθονο καὶ εργαλεία προωρισμένα γιὰ τὴν καλλιέργειά του. Σὲ ἕνα χωριὸ μάλιστα τῆς Αὐστρίας κοντὰ στὴ Βιέννη, τὸ Waggram, ἀνακαλύφθησαν περισσότερες ἀπὸ 500 ὄκ. σιτάρι καὶ κριθάρι μαζί, νεολιθικῆς ἐποχῆς. Ἀπὸ τότε ἀκόμα ἦσαν σὲ χρῆσι, πολλὲς ποικιλίες σι-

ταριού καὶ ὅλες ὁμοῦ αὐτὲς φαίνεται νὰ προῆλθαν ἀπὸ ἕνα εἶδος μὲ πολλὸ μικρὸν καὶ μακρουλὸν σπόρον, τὸ *triticum vulgare unicolorum*, ὅπως τὸ βάπτισαν οἱ παλαιοντολόγοι. Τὸ εἶδος ὁμοῦ αὐτό, ἀφοῦ ἐβελτιώθη μετὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ ἔδωκε νέα εἶδη, ἔπαψε νὰ καλλιεργεῖται καὶ ἐξαφανίσθη.

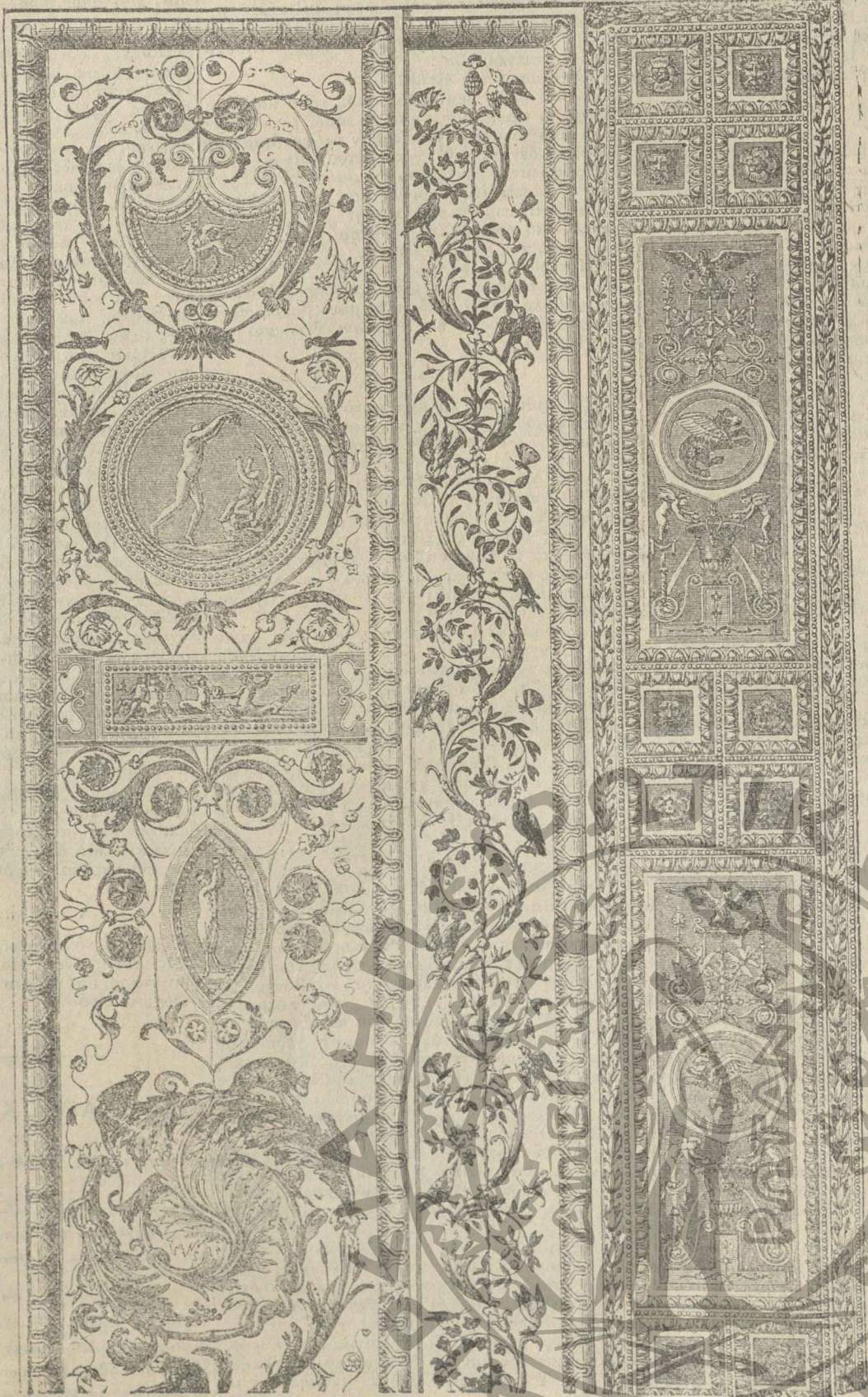
Πῶς ὁμως πρωτοβρέθηκε στὰ χέρια τοῦ ἀνθρώπου τὸ σιτάρι; Γιατὶ ἂν ριχτῇ σὲ ἀκαλλιέργητη γῆ, δίνει μόνον δύο-τρία χρόνια καρπὸ καὶ ὕστερα ὁ σπόρος τοῦ γίνεταί ἄγονος καὶ δὲν καρπορεῖ. Οἱ θρησκευτικὲς παραδόσεις τῶν λαῶν, ποὺ τὸ ξέρουν αὐτό, λύνουν μιά χαρὰ τὸ πρόβλημα: Οἱ Αἰγύπτιοι τὸ πέρνουν χέρι μετὰ χέρι ἀπὸ τὴν θεὰ τῶν Ἴσι καὶ τὸ καλλιεργοῦν. Οἱ πρόγονοί μας ἀπὸ τὴν Δήμητρα καὶ αὐτοὶ χέρι μετὰ χέρι. Ὅσο γιὰ τοὺς Ἑβραίους, ἡ Βίβλος δὲν λέει πούθενά, ὅτι ὁ Ἰσραὴλ ἔδωκε γιὰ σπορὴ σιτάρι τοὺς πρωτόπλαστον, ὅταν τοὺς ἔδωξε ἀπὸ τὸν παρὰ-

δεισο. Ὅσο ὁμως ὠργισμένος καὶ ἂν εἴταν ἑνάντιον τῶν γιὰ τὸ σκάνδαλον ποὺ τοῦ σκάρωσαν ἐκεῖ μέσα, πρέπει νὰ τοὺς ἐφοδίασε μετὰ σπόρον, γιὰτὶ πῶς θὰ τοὺς καταρίοταν νὰ τρώγν το ψωμί τοὺς μετὰ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου τοὺς;

Ἡ Ἐπιστήμη ὁμως, ποὺ ξέρουμε, δὲν τὴν ἱκανοποιοῦν τέτοιες λύσεις, ὑποθέτει ὅτι ἡ προπατορική μορφή τοῦ σιταριού εἴταν ἡ ὄλυρα (*triticum spelta*). Ἡ ὄλυρα δὲν ξέρει αὐτὲς, τίς εὐαισθησίας τοῦ ἐκφυλισμένου ἐγγόνου της. Φυτρώνει καὶ στὲς πέτρες ἀκόμα καὶ δίνει, ἀστείρευτα σχεδόν, καρπὸ. Ἡ γνώμη μάλιστα δυναμώνει μιά ἄλλη σχετική, ποὺ ἔχει ἡ Παλαιοντολογία: Ὑποθέτει, ὅτι ὄλυρα ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸν, πέρασαν πολλὰς φορὲς ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἀνακατεῦνθαι μετὰ τοὺς αὐτόχθονας πληθυσμούς της. Γιατὶ στὴ Μεσοποταμία καὶ τὴν Περσίαν ἡ ὄλυρα βρίσκεται νάχη τέτοια σχεδὸν ἀστείρευτη γονιμότητα. Πρὶν λοιπὸν ἡ Ἀνατολὴ δωρήσῃ τὴν Δύσιν τὸ φῶς, τῆς ἔκανε

δωρὸν τὸ σιτάρι. Γιατὶ οἱ πρώτες αὐτὲς ἀνατολικὲς φυλὲς ἐπέρασαν εἰς τὴν Δύσιν. Ὑποτίθεται, ὅτι ἔφεραν τὸ σιτάρι εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὸ σιτάρι ὁμως γιὰ νὰ γίνῃ ψωμί πρέπει νὰ ἀλεθῇ, νὰ ζυμωθῇ καὶ νὰ ψηθῇ. Πῶς τὰ κατάφεραν αὐτὰ οἱ νεολιθικοὶ ἄνθρωποι; Αἱ, τὰ βόλεβαν, τὸ ψωμί ὁμως ποὺ φαιμπρικαρίζαν, ὁ Θεὸς νὰ τὸ κάνει τέτοιο πρᾶγμα. Οὔτε γιὰ σκύλους δὲν εἴταν αὐτὸ τὸ ψωμί. Θὰ εἰπῇτε, πῶς τὸ ξέρουμε; Βρέθηκαν ἀνάμεσα σὲ λείψανα νοικοκυριού μερικὲς γαλέτες τῶν. Γιατὶ γαλέτες φαίνεται νὰ τῶκαν πάντα τὸ ψωμί τοὺς. Προζύμη ὁμως μετὰ προζύμη τίποτα. Καὶ τὸ νερὸ ἀκόμα ποὺ τὸ ζύμαναν, κρῦο. Ὅσο γιὰ τὸ ψήσιμο, λογικὸ, νὰ ὑποθέσῃ κανεῖς, ὅτι ἐσκέπαζαν τὸ ζυμάρι τοὺς μετὰ χόβρολη, ὅπως ψήνουν καὶ σήμερα οἱ χωρικοὶ πρόχειρα τίς κουλούρες τῶν. Καὶ ὁμως τέτοια χονδροκοπία, νὰ χώνουν τὸ ζυμάρι τοὺς μέσα στὴ στάχτη, δὲν τὴν ἔκαναν. Ἐκαίγαν στὴ φωτιά λιθάρια στρογγυλά ἀπὸ τὴν μιά πλευρὰ καὶ ἀπλώσαν σ' αὐτὰ τίς κουλούρες τῶν, οἱ ὁποῖες, στενὲς καθὼς ἦσαν—δὲν εἶχαν πάχος μεγαλειότερον ἀπὸ 1 ὡς 1 1/2 δάχτυλον—δὲν ἀργήσαν νὰ ψηθοῦν. Γι' αὐτὸ ὅλες οἱ νεολιθικὲς γαλέτες, ποὺ βρισκονται στὰ διάφορα παλαιοντολογικὰ μουσεῖα, ἔχουν τὴν μιά ἐπιφάνειαν βαθουλὴ καὶ τὴν ἄλλη κυρτή.

Δὲν εἴταν ὁμως ἀλεύρι ἐκεῖνο, ποὺ μεταχειρίζονταν αὐτὲς οἱ εὐλογημένες νεολιθικὲς νοικοκυράδες. Πάρα πολὺ χονδροκομμένο. Δὲν πρέπει ὁμως καὶ νὰ τίς ἀδικούμε τίς φτωχές. Τοὺς ἔλειπαν τὰ μέσα. Γιὰ χρυσάρισμα οὔτε λόγος. Ὅσο γιὰ μύλους πρόχειρα πράγματα: Μιά μεγάλη πέτρα ἀπὸ κάτω καὶ μιά μικρότερη στρογγυλὴ ἀπὸ πάνω. Ἀπλώσαν στὴ ἀποκαίνῃ τὸ σιτάρι καὶ μετὰ τὴν στρογγυλὴ κυλῶντας τὴν ἐδῶθε καὶ ἐκεῖθε τῶκοβαν. Ἀκριβὲς ὅπως κόβουν καὶ στὴν ἐποχὴν μας οἱ νοικοκυράδες στὴν ἐπαρχίαν τὸ σιτάρι, γιὰ νὰ τὸ κάνουν μπουλγούρι.

ΡΑΦΑΗΛ : Διακοσμήσεις τῶν χειρῶν τοῦ Βητικκνοῦ